

Fənn sillabusu
(işçi tədris proqram)

İxtisasın adı şifri: 6001003 Coğrafiya müəllimliyi

Fakültə: "Tarix-Coğrafiya və incəsənət"

Kafedra: "Coğrafiya və onun tədrisi metodikası"

I. Fənn haqqında məlumat:

Fənnin adı: Geomorfologiya (ARTN-nin 06.07 2021-ci il tarixli F-324 sayılı əmri ilə təsdiq edilmişdir.)

Kodu: İPF-B 20,İPF-B08

Tədris ili: I 2025/2026

Semestr: II (yaz)

Tədris yükü: cəmi:150 saat. Auditoriya saati -60 saat (30 saat mühazirə, 30 saat seminar)

Tədris forması: Əyani

Tədris dili: Azərbaycan dili

AKTS üzrə kredit: 5 kredit

II. Müəllim haqqında məlumat:

Adı, soyadı, elmi dərəcəsi və elmi adı: coğ.ü.f.d., dosent Məmmədova Gülnarə

Məsləhət günləri və saati: III gün 14⁰⁰-15⁰⁰

E-mail ünvanı: mammedova_gulnare@mail.ru

Kafedranın ünvanı: Lənkəran şəhəri, Əli Məmmədov küçəsi 40. LDU – nun 2 saylı tədris binası

III.Tövsiyyə olunan dərslik, dərs vəsaiti və metodik vəsaitlər:

Əsas

1. M.A. Müseyibov, B.Ə. Budaqov, N.Ş. Şirinov "Ümumi geomorfologiya", Maarif Bakı 1986
2. Ə. Əlizadə, M. Babayev. "Ümumi geologiya"
3. Ş. Pənahi. "Ümumi geologiyanın qısa kursu"
4. T. Məmmədov, Ş. Pənahi, N. Babayev. "Ümumi və tarixi geologiya"

Əlavə

6. В.И. Серпухов, Т.В. Билибина, А.И. Шалимов. "Курсобщейгеологии"

IV. Prerekvizit fənlər: Fənnin tədrisi üçün öncədən başqa bir fənnin tədrisinə zərurət yoxdur.

V.Korekvizit fənlər: Fənnin tədrisi ilə eyni zamanda başqa fənnin tədrisinə ehtiyac yoxdur.

VI. Fənnin təsviri və məqsədi: Geomorfologiya elminin məqsəd və vəzifələri və predmeti yer səthinin morfologiyasını, yəni onun girinti-çıxıntılarını və ayrılıqlarının məcmusu olan relyefin inkişaf dinamikasını öyrənməkdən ibarətdir. Fənnin məqsədi yer səthində yaranan relyef formalarının endogen və ekzogen təsirlərdə əmələ gəlməsi şəraitinin öyrənilməsidir.

VII. Davamiyyətə verilən tələblər: Fənn üzrə semestr ərzində buraxılmış auditoriya saatlarının ümumi sayı Elmi Şuranın 16 may 2024 cü il tarixi qərarlı olaraq davamiyyət meyarları nəzərə alınmaqla müəyyən olunmuş həddən yuxarı olduğu halda tələbə həmin fəndən imtahana buraxılmır, onun həmin fənn üzrə akademik borcu qalır.

VIII. Qiymətləndirmə: Fənn üzrə tələbələrin biliyi 100 ballıq sistemlə qiymətləndirilir. Yeni tələbənin fənn üzrə toplaya biləcəyi balın maksimum miqdarı 100-ə bərabərdir. Bu balın yarısı (50 balı) tələbənin semestr müddətində fəaliyyətinin nəticəsinə (cari qiymətləndirmə), digər yarısı isə (digər 50 balı) imtahanın nəticəsinə (aralıq qiymətləndirmə) görə verilir.

Fənn üzrə cari qiymətləndirmənin nəticəsinə görə verilən maksimum 50 bala aşağıdakılar daxildir:

- 20 bal - seminar dərslərində fəaliyyətinə görə;
- 30 bal - kollokviumların nəticələrinə görə.

Qiymətləndirmə zamanı LDU-nun Elmi Şurasının 16 may 2024-cü il tarixli qərarına uyğun olaraq qiymətləndirmə meyarları nəzər alınır.

İmtahanda qazanılan balların maksimum miqdarı 50-dir. İmtahan yazılı şəkildə aparılır və imtahan билетinə bir qayda olaraq fənn üzrə tədris olunan mövzulara aid 5 sual daxil edilir. Hər sual maksimum 10 bal olmaqla qiymətləndirilir (aşağıda qeyd olunan qiymət meyarına əsasən) ki, bu da toplamda fənn üzrə aralıq qiymətləndirmənin nəticəsinə görə verilən maksimum 50 balı təşkil edir.

Qiymət meyarları aşağıdakılardır:

- 10 bal - tələbə keçilmiş materialı dərinlən başa düşür, cavabı dəqiq və hərtərəflidir;
- 9 bal - tələbə keçilmiş materialı tam başa düşür, cavabı dəqiqdir və mövzunun məzmununu tam açır bilir;
- 8 bal - tələbə cavabında ümumi xarakterli bəzi qüsurlara yol verir;
- 7 bal - tələbə keçilmiş materialı yaxşı başa düşür, lakin nəzəri cəhətdən bəzi məsələləri əsaslandırma bilmir;
- 6 bal - tələbənin cavabı əsasən düzgündür;
- 5 bal - tələbənin cavabında çatışmazlıqlar var, mövzunu tam əhatə edə bilmir;
- 4 bal - tələbənin cavabı qismən doğrudur, lakin mövzunu izah edərkən bəzi səhvlərə yol verir;
- 3 bal - tələbənin mövzudan xəbəri var, lakin fikrini əsaslandırma bilmir;
- 1-2 bal - tələbənin mövzudan qismən xəbəri var;
- 0 bal - cavab yoxdur.

Tələbənin fənn üzrə aralıq qiymətləndirmə balının (imtahanda topladığı balın) miqdarı 17-dən az olmamalıdır. Əks təqdirdə tələbənin fənn üzrə aralıq qiymətləndirmə balı cari qiymətləndirmə balına (semestr ərzində tədris fəaliyyəti nəticəsində topladığı bala) əlavə olunmur.

Fənn üzrə cari və aralıq qiymətləndirmənin ümumi nəticəsinə görə tələbənin biliyi yekun olaraq aşağıdakı kimi qiymətləndirilir:

Bal (göstərilən daxil olmaqla)	aralığı ballar	Hərflə işarəsi	sözle yazılışı
--------------------------------	----------------	----------------	----------------

91-100 bal	Əla	A
81-90 bal	Çox yaxşı	B
71-80 bal	Yaxşı	C
61-70 bal	Kafi	D
51-60 bal	Qənaətbəxş	E

IX. Davranış qaydalarının pozulması:

Tələbə Universitetin Daxili intizam qaydalarını pozduqda onun barəsində mövcud qanunvericilik çərçivəsində müvafiq tədbir görülməkdir.

X. Yükün semestrlərə görə bölgüsü: Mühazirə 30 saat, Seminar 30 saat. Cəmi 60 saat

№	Keçirilən <u>mühazirə, seminar, məşğələ, laboratoriya və sərbəst mövzuların məzmunu</u>	Saat		Tarix	
		Müh	Sem	Müh	Sem
1	2	3		4	
1.	Mövzu. Giriş. Geomorfologiya elminin məqsədi və vəzifələri Plan: 1. Geomorfologiya elminin məqsədi 2. Geomorfologiya nədən bəhs edir 3. Relyefin formaları 4. Yer qabığı <i>Mənbə: (1,2,5)</i>	2	2		
2.	Mövzu. Relyefin formaları. Platforma və geosinklinal Plan: 1. Cavan platformalar 2. Qədim platformalar 3. Geosinklinal sahələr 4. Materik yatağı yer qabığı <i>Mənbə: (2,3,8,10)</i>	2	2		
3.	Mövzu. Ekzogen relyef formaları. Eroziya bazisi. Çay dərəsi Plan: 1. Eroziya bazisi haqqında 2. V şəkilli çay dərələri 3. Estuarilər 4. Delta və meandrlar <i>Mənbə:(2,4,5)</i>	2	2		
4.	Mövzu. Endogen proseslərin relyefin əmələ gəlməsində rolu Plan: 1. Endogen proseslər relyefin əmələ gəlməsində iştirak edir 2. Morfostrukturların əsas növləri və ya tipləri 3. Relyefin əmələ gəlməsində tektonik hərəkətlərin rolu	2	2		

	<p>4. Qırıxıqlıq əmələ gətirən hərəkətlərin relyefin əmələ gəlməsində rolu</p> <p>5. Qırıxıq dağlar və onların tipləri</p> <p>6. Qırıxıq – faylı dağların relyefi</p> <p>7. Faylı dağların relyefi</p> <p>Mənbə: (1,3,4)</p>				
5.	<p>Mövzu. Maqmatizm və onun relyefin əmələ gəlməsində rolu</p> <p>Plan:</p> <p>1. Maqmatizm qırılma zonaları üçün səciyyəvi olan prosesdir</p> <p>2. Vulkanizm haqqında ümumi anlayış</p> <p>3. Mərkəzi püskürmədən yaranan vulkan formalarının tipləri</p> <p>4. Kraterlər və kalderalar</p> <p>5. Lava axınları və örtükləri</p> <p>6. Lava yaylaları çat boyu püskürmə nəticəsində əmələ gəlir</p> <p>7. Vulkan sahələrində relyefin destruktiv formaları</p> <p>8. Postvulkanik hadisələr və növləri</p> <p>9. Zəlzələlər yerdə müxtəlif relyef formaları yaradır</p> <p>Mənbə: (4,5,6,7)</p>	2	2		
6.	<p>Mövzu. Ekzogen proseslər və onların relyefin əmələ gəlməsində rolu</p> <p>Plan:</p> <p>1. Ekzogen proseslərin əmələ gətirdiyi relyef formaları</p> <p>2. Yamaclar və yamac əmələ gəlmə prosesləri</p> <p>3. Yamacların inkişafı və təsnifatı</p> <p>Mənbə: (2,4,5)</p>	2	2		
7.	<p>Mövzu. Relyefin su eroziya və su akkumulyasiya formaları</p> <p>Plan:</p> <p>1. Eroziya və akkumulyasiya qanunları</p> <p>2. Eroziya bazisi və çay profilinin inkişafı</p> <p>3. Axar suların relyefin formalaşmasındakı rolu</p> <p>4. Çay yataqlarının formalaşması</p> <p>5. Çay terrasları relyefin erozion formalarının elementlərindən biridir</p> <p>6. Çay dərələrinin formaları</p> <p>7. Şəlalələr və astanalar</p> <p>Mənbə: (2,5,6,7)</p>	2	2		
8.	<p>Mövzu. Yeraltı suların əmələ gətirdiyi relyef formaları</p> <p>Plan:</p> <p>1. Sürüşmələrin əmələ gəlməsi</p> <p>2. Karstın əmələ gəlmə şəraiti</p> <p>3. Karst mağaraları</p> <p>4. Psevdo karst (yalançı karst)</p> <p>Mənbə: (2,4,6)</p>	2	2		
9.	<p>Mövzu. Qiyasial və Flüviqiyasial relyef formaları</p> <p>Plan:</p> <p>1. Qar xətti və onun morfoloji əhəmiyyəti</p>	2	2		

	<p>2. Qar xəttinin yüksəkliyini təyin etmək üsulları</p> <p>3. Buzlağın ablyasiya sahəsi</p> <p>4. Buzlaqların morfologiyası</p> <p>5. Buzlaqların hərəkəti</p> <p>6. Morenlər. Buzlaqların dağıdıcı və toplayıcı fəaliyyəti</p> <p>7. Müasir buzlaqların coğrafi yayılması</p> <p>Mənbə: (2,6)</p>				
10.	<p>Mövzu. Səhraların morfologiyası</p> <p>Plan:</p> <p>1. Səhraların tipləri</p> <p>2. Daşlı çınqıllı səhralar</p> <p>3. Deflyasiya</p> <p>4. Səhraların morfologiyası</p> <p>Mənbə: (2,6)</p>	2	2		
11.	<p>Mövzu. Cavan və qədim dağlar. Dağların morfoloji elementləri</p> <p>Plan:</p> <p>1. Dağların əmələgəlməsi</p> <p>2. Dağların genetik təsnifatı</p> <p>3. Qədim dağlar</p> <p>4. Cavan qırışlıq dağlar</p> <p>5. Şahid dağlar</p> <p>6. Dağların morfoloji elementləri</p> <p>7. Dağ yüksəklikləri</p> <p>8. Dağlarda baş verən proseslər</p> <p>Mənbə: (2,6)</p>	2	2		
12.	<p>Mövzu. Düzənlik və yaylalar</p> <p>Plan:</p> <p>1. Denudasion düzənliklər</p> <p>2. Allüvial düzənliklər</p> <p>3. Yarğanların formaları</p> <p>4. Vulkanik yaylalar</p> <p>Mənbə: (2,3)</p>	2	2		
13.	<p>Mövzu. Ovalıqlar</p> <p>Plan:</p> <p>1. Okean səviyyəsindən aşağı olan ovalıqlar</p> <p>2. Çay çöküntüsündə yaranan ovalıqlar</p> <p>3. Dünyanın ən böyük ovalıqları</p> <p>4. Ovalıqları əmələ gətirən süxurlar</p> <p>Mənbə: (1,2)</p>	2	2		
14.	<p>Mövzu. Dəniz sahillərinin morfologiyası</p> <p>Plan:</p> <p>1. Abrazion sahillər</p> <p>2. Sahil boyu relyef formaları</p> <p>3. Şelf düzənlikləri</p> <p>4. Fyord tipli sahillər</p> <p>Mənbə: (1,2,9)</p>	2	2		

15.	Mövzu. Qütb bölgələrinin morfolojiyası. Dördüncü dövr buzlaşması Plan: 1. Qitə buzlaqları 2. Qədim buzlaqlar 3. IV dövr buzlaşması 4. Qütb bölgələrinin ümumi şəraiti və morfogenез amillər 5. Yeraltı buzlaqlar 6. Daimi donuşluq əraziləri 7. Termokarstlar, torf təpəcikləri, tarınlar və hidrolakkolitlər 8. Müasir buzlaşma sahələri Mənbə: (4,8)	2	2		
Cəmi: 60 saat		30	30		

XI. Fənn üzrə tələblər, tapşırıqlar:

Tələbələrə mühazirələr oxunur, seminar dərslərində sorğular keçirilərək qiymətləndirmə aparılır, onlara sərbəst mövzular verilərək sərbəst işləmə qaydaları öyrədilir.

XII. Fənnin tədrisi üçün nəzərdə tutulan tədris və öyrənmə metodları:

- mühazirə, seminar, praktiki tapşırıqlar;
- təqdimat və müzakirə;
- debat;
- müstəqil iş/araşdırma.

XIII. Fənn üzrə təlim nəticələri:

FTN1. Geomorfologiyanın əsas anlayışlarının mahiyyətini anlayır.

FTN 2. Geoloji strukturlarla geotektonik prosesləri əlaqələndirir.

FTN 3. Endogen proseslərin, morfostrukturların, iri relyef vahidlərinin, dağların, dağarası çökəkliklərin, yaylaların, düzənliklərin formalaşmasını təhlil edir.

FTN 4. Ekzogen, ekzodinamik proseslərin, morfoskulpturların, denudasion, erozion və akkumulyativ proseslərin relyef yaradıcı rolunu qiymətləndirir.

FTN 5. Dağəmələgəlmə mərhələlərini və orogenezləri, onların relyef yaradıcı rolunu təhlil edir.

FTN 6. Relyefin təsərrüfat əhəmiyyəti, mənimsənilməsi, ekogeomorfoloji problemlərini şərh edir.

XIV. Tələbələrin fənn haqqında fikrinin öyrənilməsi:

XV. Kollokvium sualları

I Kollokvium sualları

1. Geomorfologiya elminin predmeti, məqsədi və vəzifələri
2. Geomorfologiyanın yaranma tarixi
3. Relyefin planetar formaları
4. Morfostruktur anlayışı. Morfostrukturların təsnifatı
5. Morfostrukturların əsas növləri
6. Qırıxıq dağlar və onların tipləri
7. Ekzogen amillərin dağidıcı fəaliyyəti
8. Ekzogen proseslər və onların relyef əmələ gəlməsində rolu
9. Yamaclar və yamac prosesləri, yamacların təsnifatı
10. Yamacların meyilliyinə və mənşəyinə görə təsnifatı
11. Yamac anlayışı və yamacların təsnifatı

12. Maqmatizm və onun relyef əmələ gəlməsində rolu
13. Vulkanizm haqqında ümumi anlayış
14. Vulkan sahələrində relyefin destruktiv formaları
15. Postvulkanik hadisələr və növləri

II Kollokvium sualları

1. Yeraltı suların əmələ gətirdiyi relyef formaları
2. Relyefin su eroziya və su akkumulyasiya formaları
3. Axar suların relyefin formalaşmasındakı rolu
4. Eroziya bazisi. Çay profilinin tipləri
5. Çay yataqlarının formalaşması və onların morfoloji xüsusiyyətləri
6. Çay terrasları, çay terraslarının yaranması
7. Çay dərələrinin formaları
8. Şəlalələr və astanalar
9. Karst və karstın əmələ gəlmə şəraiti
10. Sürüşmələrin əmələ gəlməsi
11. Karstın əmələ gəlmə şəraiti
12. Karst mağaraları
13. Qar xətti və onun morfoloji əhəmiyyəti
14. Qar xəttinin yüksəkliyinin təyin etmək üsulları
15. Buzlağın ablyasiyası sahəsi

XVI. Fənn üzrə imtahan sualları:

16. Geomorfologiya elminin predmeti, məqsədi və vəzifələri
17. Geomorfologiyanın yaranma tarixi
18. Relyefin planetar formaları
19. Morfostruktur anlayışı. Morfostrukturların təsnifatı
20. Morfostrukturların əsas növləri
21. Qırıxıq dağlar və onların tipləri
22. Ekzogen amillərin dağıdıcı fəaliyyəti
23. Ekzogen proseslər və onların relyef əmələ gəlməsində rolu
24. Yamaclar və yamac prosesləri, yamacların təsnifatı
25. Yamacların meyilliyinə və mənşəyinə görə təsnifatı
26. Yamac anlayışı və yamacların təsnifatı
27. Maqmatizm və onun relyef əmələ gəlməsində rolu
28. Vulkanizm haqqında ümumi anlayış
29. Vulkan sahələrində relyefin destruktiv formaları
30. Postvulkanik hadisələr və növləri
31. Yeraltı suların əmələ gətirdiyi relyef formaları
32. Relyefin su eroziya və su akkumulyasiya formaları
33. Axar suların relyefin formalaşmasındakı rolu
34. Eroziya bazisi. Çay profilinin tipləri
35. Çay yataqlarının formalaşması və onların morfoloji xüsusiyyətləri
36. Çay terrasları, çay terraslarının yaranması
37. Çay dərələrinin formaları
38. Şəlalələr və astanalar
39. Karst və karstın əmələ gəlmə şəraiti

40. Sürüşmələrin əmələ gəlməsi
41. Karstın əmələ gəlmə şəraiti
42. Karst mağaraları
43. Qar xətti və onun morfoloji əhəmiyyəti
44. Qar xəttinin yüksəkliyinin təyin etmək üsulları
45. Buzlağın ablyasiyası sahəsi
46. Buzlaqların morfoloqiyası
47. Buzlaqların hərəkəti
48. Buzlaq tipləri, buzlaqların təsnifatı
49. Morenələr. Buzlaqların dağıcı və toplayıcı fəaliyyəti
50. Səhraların tipləri
51. Səhraların morfoloqiyası
52. Dağların əmələ gəlməsi
53. Dağların genetik təsnifatı
54. Dağların morfoloji elementləri
55. Dağlarda baş verən proseslər
56. Düzənlik və yaylalar
57. Dəniz sahillərinin morfoloqiyası
58. Abrasion və akkumulyativ sahillər
59. Qütb bölgələrinin ümumi şəraiti və morfogeneza amillər
60. Yeraltı buzlaqlar
61. Termokaslar, torf təpəcikləri, tarınlar və hidrolakkolitlər

"Geomorfologiya " fənninin sillabusu 6001003 Coğrafiya müəllimliyi" ixtisası, təhsil proqramı təhsil planı və fənn proqramına əsasən hazırlanmışdır.

Sillabus "Coğrafiya və onun tədrisi metodikası" kafedrasında müzakirə edilərək təsdiq edilmişdir. (12 fevral 2026-cı il, protokol № 07).

Fənn müəllimi:

dos. G.Ş.Məmmədova

Kafedra müdiri:

dos. S.Q.Əzizov